

Maisteri Reino Peltolan Vepsän oppaan arvostelun johdosta.¹

Seuraavassa koskettelen niitä muistutuksia, jotka lähinnä kohdistuvat kielioppi- ja tekstiosastoon.

Maisteri P. kaipaa johdantoa, jossa mm. olisi yleiskatsaus vepsäläisten asuinpaikkoihin ja murteisiin sekä maininta kieliaineksen äänisvepsäläisyydestä. Kaikki tämä, edelleen ilmoitus siitä, että opas, suppeuden saavuttamiseksi, nimenomaan pyrkii osoittamaan tärkeimmät eroavuudet suomen ja vepsän välillä, vielä maininta vepsän vanhastavista piirteistä sekä liudennuksesta, oli sijoitettu kirjasen alkuun asetettuun johdantoon. Oppaan suunnittelusta siinä lausuttiin: »Kieli noudattaa äänisvepsän murretta, mutta ei kiinteästi, vaan normalisoiden; siinä on yritys kokeeksi kirjoittaa vepsän kirjakieltä. Riittävään johdonmukaisuuteen ei ole päästy, syynä ennen kaikkea yhteisten neuvottelutilaisuuksien olemattomuus, kun kaksi toimittajaa sotapalveluksessa ollen ovat sekä yhteistyöstä että neuvotteluista estyneet.» Tekijöillä oli siis tarkoituksena jatkaa vepsäksi kirjoittaneiden työtä katkaisematta kokonaan niitä traditioita, jotka liittyvät orastavan kirjakielen lähinnä keskivepsän murteisiin. Esipuhe piti poistaa viime tingassa, vaikka paginointi ja sivujärjestys sen johdosta oli muutettava läpi kirjan. Tekijöillä näet oli vastassaan force majeure. Sittenkin oli jo painetun ja nidotun kirjan julkisuuteen laskeminen työn ja tuskan takana. Olisihan voitu ajatella näiden tietojen siirtämistä tekstiin. Mutta kustantajakin oli tässä vaiheessa selvillä siitä, että tästä kustannustuotteesta tulisi kannattamaton, ja oli siksi haluton kajoamaan koko kirjaan. Tekijäin ainoa mahdollisuus olisi ollut muutosten ja uudelleen taittamisten suorittaminen omalla kustannuksellaan. Niin, miksikä ei, vaikka he eivät ole saaneet eivätkä tule saamaan mitään korvausta suuresta työstään.

Maisteri Peltola tekeytyy tietämättömäksi siitä, että Vepsän opas on kirjoitettu toisissa merkeissä kuin nykyisissä. Oli aika, jolloin tässä maassa nähtiin suurta unta. Ja kun kansalliset näkökohdat eivät olleet tekijöille vieraita, oli heidän tietoisena pyrkimyksenään eräissä kohdin liikauttaa vepsän kieltä suomen päin. He eivät omaksuneet P:n käsitystä, että ilmaukset *suur kiituz* (ei: *spasibo*), *hyväd öd* (ei: *spokoinoi notši*), *Somi, somaaaižed* (ei: *Finlandija, finskid*) ym. »ovat sodan aikana suomalaiselta taholta vepsän kieleen t y r k y t e t t y j ä» tai että »venäjältä lainatut vastaavat nimet ja nimitykset pysyivät kaiken aikaa vepsäläisille o m e m m a n t u n t u i s i n a.» Ei P:llä ole oikeutta nytkään »tyrkyttää» käsitystään tekijöille. Siksi sanastosta myös puuttuu sellaisia sanoja kuin Peltolan kaipaamat *šokor* 'appi,

¹ Ks. s. 179.

miehen isä', ven. *свѣкор*, *posud* l. *posudin* 'astia', ven. *ночьдана*, *ma'eri* '(villa)kangas', ven. *материя*, *s'ets* 'puuvillakangas, karttuuni', ven. *сѣтец*, *mat* l. *ma'it sanuda* 'kirota', ven. *матюхатъся*, *proklin'ita* 'kirota jku', ven. *проклидѣть*. — Oudostuttaa se, että tämä pitää sanoa maist. P:lle. Vai haluaako P. suomessakin vakiinnuttaa ja kartuttaa vierasta sanastoa, ruotsalaista ja venäläistä? Normaalistamista on niinkään *Änižlidn* (ei *Petrozavodsk*), *žepsad*. Kun oppaassa viitenteista kertaa on *Äniže*, *Änižrand*, niin ei pitäisi olla syytä moittia sitä, että pari kertaa on Suomen tapaan *Äniždäre*, jota Aimo Turunen sanoo vepsäläisten pitäneen luonnollisena ilmauksena.

Arvostelija sanoo: »Sekavaa sanontaa ja harhaan johtavaa puutteellista esitystä on oppaan kieliopillisessa osassa viljalti jo esitetyn lisäksi. Seuraavassa vielä pari esimerkkiä paljon joukosta.» — Olen vaatinut P:ltä t ä y d e l l i s t ä luetteloa sekavista sanonnoista ja saapuneesta vastauksesta saanut poimituksi seuraavat viisi kohtaa. 1) S. 10 sanotaan: »Tekijättömässä muodossa olevan maineinen kohde on äänisvepsässä nimennön kaltaisessa kohdannossa. (Toisin on keski- ja etelävepsässä.)» P. toteaa kuitenkin ed. sivulla esimerkin *Akad kezertaze i kudotaze kanghid*. — Vastaus: Säännöstä voi löytää puutteellisuutta. 2) Sama kohta: (Toisin on keski- ja etelävepsässä.) P. sanoo: »— että oppivan tehtäväksi annetaan sellaisten sanontojen perusteella kuin esim. s. 10 oleva: »Toisin on keski- ja etelävepsässä» itse arvata, että esimerkkiaines kieliopillisessa osassa yleensä on äänisvepsää, oikeuttaa mielestäni jos mikään puhumaan oppaan kieliopillisen osan sekavuudesta.» — Vastaus: P. on hätäännyksissään mennyt sekaisin (s a m a s s a säännössähän nimenomaan mainitaan seikka äänisvepsää koskevaksi.) 3) Sanotaan s. 8 mon. 3 pers. maine tavallisesti olevan tekijättömässä muodossa, mutta lisätään: Huom. kuitenkin: *Akad tähtoba*, *hö mänoba*. P. kysyy, tarkoitetaanko tässä äänisvepsää vai muuta. — Vastaus: Oppaan tarkoituksen mukaisesti ei ole tärkeätä antaa murteista detaljitetietoja, pieni huomautus vain, että niinkin sanotaan (sekä äänisvepsässä että muualla). P:llä ei ole oikeutta määrätä esityksen rajoja, vielä vähemmän oikeutta tässä puhua sekavuudesta. 4) Sanotaan eräässä kohden »eteläiset murteet», parissa muussa »eteläisemmät murteet». »Lukijalle jää epäselväksi.» — Vastaus: Jonnin joutavaa. 5) On vieri vieressä eri murteita edustavia esimerkkejä. — Vastaus: Kiinteästi oppaan suunnittelun mukaista: ei tärkeätä murretietojen antaminen vaan kirjavepsän esittäminen, perustutaan äänisvepsään, lisää muualta. Sekavuutta ei mitään. — Vain näihin viiteen kohtaan P:n moite perustuu, koska hän arvelee riittävästi perustelleensa tuomiotaan eikä sano jättäneensä noudattamatta tiukkaa vaatimusta: täydellinen luettelo.

Jos joku lukija sattumalta vaivautuu todella punnitsemaan vastakkain P:n väitteitä ja minun vastaväitteitäni, niin hän huomaa 1:sen kohdan puutteelliseksi, ei sekavaksi, ja neljä muuta muistutusta tyhjiksi.

Kieliopillinen osa muka on esitetyn lisäksi puutteellinen. Tämän syytöksen laatu ei ole yhtä helposti osoitettavissa, koska Virittäjän palstat eivät voi olla käytettävissä tällaiseen todisteluun. Täytyy siis ex analogia päätellä sen totuudellisuus samantapaiseksi kuin jo kumotun syytöksen. Jos P:n mielihalun mukaan kulloinkin ensin esitettäisiin vepsän ja suomen yhtäläisyydet, niin sillä jo olisi rikottu ne rajat, jotka koko oppaan laajuudelle määräytyivät. Siksi P:n neuvot, että on mainittava vepsän objektin esiintyvän samoissa sijoissa kuin suomen, samoin sijamuotojen käytön olevan suomen mukaisen yleensä, että pitää aina ensin sanoa, »mitä yhteisten suomen ja vepsällä on», ovat tyhjänpäiväisiä. Miltä esim. sijaoppi näyttäisi, jos ensin esitettäisiin yhteiset käyttötavat? Verrattakoon muuten Itä-Karjalan murreopasta, jonka kielioppi käsittää 18 sivua, Vepsän oppaaseen, jossa kielioppi on 23 sivua. Vaikka maininta siitä, että opas rajoittuu suomen ja vepsän eroavuuksien esittämiseen, hävisi, niin pyyteetön lukija ilman muuta toteaa tämän itse esityksestä. P:n harvat oikeutetut puutteellisuutta koskevat muistutukset aiheutuvat järjestään juuri johdannon pakollisesta poistosta.

P. tahtoo, että kieliopissa asiat olisi esitetty »vanhassa totunnaisessa järjestyksessä», ensin taivutusoppi taivutuskaavoineen ja sen jälkeen lauseoppiin kuuluvia seikkoja. Järjestys oppaassa on se, että kutakin sanaluokkaa käsitellään sekä muotoopillisena että merkitysoopillisena kokonaisuutena. Alussa on äänneoppia, sitten lausetta ja lauseenjäseniä koskevaa. Suomalaisen oppisanaston ensisijainen käyttö osoittaa, millaiselle lukijakunnalle opas on tarkoitettu.

Kieliopillisesta osasta lopuksi pari yksityiskohtaa. P. sanoo, että *-kaz*-johtopää-

tettä on harhaanjohtavasti esitetty. Pitää olla kova halu johtua harhaan sillä, joka ei esimerkeistä *ogakaz* 'okainen', *oksakaz* 'oksainen', *auukaz* 'luinen' älyä, että tässä aivan niin kuin suomessa on runsautta ilmaiseva johdin. Siitähän huomautetaan vain siksi, että se, niinkuin esimerkit osoittavat, on tavallisempi kuin suomessa. — Kun P. väittää esimerkissä *Matvejahné ak* olevan henkilönimen, niin sanottakoon vain, että sanonta myös merkitsee Matvejanselästä kotoisin olevaa naista. Tässä merkityksessä se on paikannimen johdannainen.

P. erehtyy väittäessään *Petrihiñe* (*hebo*) esitettävän paikannimestä johtuvaksi. Paikannimistä johtuvien esimerkkien jälkeen näet on: »Samoin: *Petrihiñe hebo* 'Petriin hevonen'.» Näin se on erotettu omaan ryhmäänsä, ja suomennos tekee väärinkäsityksen mahdottomaksi.

Tekstiosaa arvostellessaan P. eksyy niinkään kohtuuttomuksiin. Vaikka hän joutuu myöntämäänkin, että »missään ei sentään liene rikottu vepsän sisäistä kielimuotoa vastaan» — muuten arvostelun ainoa kitsas positiivinen maininta, vaikka olisi saattanut esim. huomauttaa oppaaseen sisältyvän vepsäläisiä runoja, ainoita suorastaan taideronouden piiriin kuuluvia tuotteita, mitä vepsäksi koskaan on kirjoitettu —, niin hänestä kuitenkin ss. 30—40 olevat lukukappaleet tuntuvat enemmän tai vähemmän keinosyntyisiltä.¹ Todistaakseen tämän hänen samalla pitäisi odistaa joukko synnynnäisiä vepsäläisiä äidinkieltänsä taitamattomiksi, vieläpä tnäiden joukossa juuri mainittujen runojen kirjoittajakin. Erikoisesti tekstiosaston alkupuolella olevat käytännön kieltä palvelevat lukukappaleet tarkastettiin monien vepsäläisten kanssa — joukossa myös lukutaidottomia, kielivaistoltaan taatusti turmeltumattomia oppaita — ja hiottiin sellaiseen muotoon, missä ne joka miehen käteen aiotussa opaassa katsottiin soveliaiksi julkaista. Sopinee lisäksi huomauttaa, että monet näistä teksteistä ovat nimenomaan opetustyön välikappaleina kestäneet tulikokeensa jo ennen julkaisemistaan lehtori Turusen käyttäessä niitä harjoituskappaleina sotilashallinnon virkailijoille järjestetyillä vepsän kurseilla. Teksteihin sisältyvistä oppitekoisista, mutta kirjasan toimittamisaikoina periaatteellisesti hyväksyttävistä sanoista on edellä jo ollut puhe.

Sanastojen laadinnassa maisteri Rainio on suorittanut tunnollista ja antautuvaa työtä, joka on täyden tunnustuksen arvoinen. Mikäli joitakin puutteellisuuksia voidaan niissä löytää, muutkin toimittajat sanastojen tarkastajina ovat niistä vastuussa. Jos arvostelija ei olisi kynsin hampain tarrautunut joihinkin havaitsemiinsa virheellisyyskiin, vaan olisi ottanut huomioon, että kysymyksessä ei ole tieteellinen sanakirja ja että työtä ei ole tehty pyöreiden kuukausipalkkain turvin vaan palkattomana harastelutyönä, niin hänen yleisarvostelunsa voisi olla olennaisesti toinen.²

Ikävintä on, että arvostelu kokonaisuudessaan antaa sen vaikutelman, kuin kirjoittaja olisi ryhtynyt tehtävänsä edellä esitettyjä, työn suoritusta koskevia asiallisia näkökohtia ja vaikeita olosuhteita huomioonottamatta.

M. Airila.

¹ Airila on sommitellut tai merkinnyt muistiin lukukappaleet *L'ähtmiñe dorogaha*, *Šoutarv*, *Šoutarven pert'*, *Voinan aiga.a.* Muut kappaleet on laatinut tai muistiin merkinnyt Aimo Turunen.

² Maisteri Rainio kirjoittaa minulle: Jos korjausvedoksen olisi voinut lukea Vepsässä, niinkuin oli aikomus, olisi yhtä ja toista voinut tarkistaa paremmin kuin nyt: istuinhan maakuopassa keskellä pauketta ja jyrinää, etulinjassa, missä ei ollut muistiinpanoja eikä kielenoppaita lähellä. Vaikka eihän se asiaa auta eikä paranna. — —